

Et par indfaldsvinkler til børnesangen før og nu

af Ole Bundgaard

Op gennem århundredet har børnesangen i tekst og musik afspejlet det samfund den har været en del af. Eller rettere, den har i ekstrem grad afspejlet de herskendes billede af verden. Som sådan har børnesangen været accepterende og bevarende, den har skjult eller sløret modsætninger og konflikter, har netop formidlet det billede af verden som den herskende har ønsket børn skulle have. Dette er selvfølgelig noget af et postulat. Nogen vil måske sige at børnesangen har været mere modsætningsfyldt end som så, nogen vil måske endda sige at børnesange stort set er værdifrie, at det er en harmløs fantasi-verden af glæde og fornøjelse de afspejler. Men lad os se på de goe gamle sange, altså dem vi, forældre- og bedsteforældre-generationen lærte, dels af vore forældre og bedster, dels i skolen.

Børnesangtraditionen i 30erne, 40erne og 50erne

Udover en lang række voksensange fra højskole- og psalmebog var det mestendels blandet gods fra sangbøger a-la »De små synger«. I det hele taget lærte vi jo hovedsagelig sange fra sangbøger og efter mund til øre metoden. Dengang som nu var hovedparten af børn og voksne analfabeter i nodelæsningens ædle kunst. Den elektroniske industri trådte stadigvæk barsk i 40erne og 50erne, lakpladen skrattede endnu kun i de få hjem.

De sange som stod i børnesangbøger (hvor »De små synger« er den kendteste og iøvrigt et meget godt eksempel) var en blanding af sange af mere eller mindre borgerligt-kristent tilsnit og intetsigende pidder-padder. Det var i de dage det var god og iøvrigt eneste tone at synge: »Se den lille kattekilling«, »Sørens far har penge«, »Der bor en bager« o.a. Ofte sange om dyr og tit med dyr der kunne tale plus nogle få gamle folkesange, som adskiller sig fra de andre ved en mindre moralsk tekst og en ofte utraditionel eller skiftende taktart f.eks. »Højt på en gren en krage« i 5/4 takt, (DSS side 11) og en traditionel, men alligevel mere spændende melodiføring, i f.eks. »Per Spillemand« (DDS side 56).

Næsten ingen af sangene fra dengang handler om børn og deres virkelighed, hverken i samspil med hinanden eller i samspil med voksne. Og hvis de endelig gør, er det moraliserende sange om det skrækelige i at slikke som f.eks. i »Har I hørt om Slikke-Hans (DSS side 112) eller illusionsskabende og snobbede sange om at få nogen der er højere på strå, f.eks. en prinsesse (»Lilleguts vise« (DSS side 118). Eller (og det er den største gruppe sange) romantiske, harmoniske og idylliserende sange om f.eks. at »sove trygt« mens *mor* eller *gud* passer på, det er rigtig *deres* gebet (»Sov mit barn« DSS side 108, »Lille Poul ser på solen« DSS side 105, »Fred hviler over land« DSS side 116 osv.osv.osv.). Eller det er sange om at være »raske drenge« og »flinke piger« (»Kom, kom min lille« DSS side 100).

tegning fjernet
af copyrightmæssige hensyn

»Kom, min lille« (fra *De små synger*)

På en måde var og er de selvfølgelig alligevel sange om virkeligheden, en forløjet virkelighed; borgerskabets syn på hvordan den skulle se ud, den der virkelighed for at være børnevenlig nok.. Kønsrollerne var her fordelt, ret og uret placeret, billeder af verden var stort set lagt tilrette, harmløshed som måske ikke var så harmløs endda, og borgerlighed som absolut var borgerlig.

»Det var den lille Hansemænd«

tegning fjernet af
copyrightmæssige
hensyn

Melodierne bar præg af en bestemt smag. Uden at lægge hovedet på blokken vil jeg sige det var romantikkens idealer i enkel form der her blev præsenteret. Sammenhængen mellem romantikkens musikalske billede og den ideologi romantikken repræsenterede, og indirekte formidlede, kunne der sikkert skrives lange afhandlinger om, det vil jeg overlade til andre at gøre, kun konstatere at de »romantiske« børnesanges melodier holder sig til dur/mol-harmonikken. Og melodiernes tone-spring er præget af dette, hvad der ikke gør dem specielt lette at synge, men altså harmoniske. Rytmask bevæger sangene sig ikke ud over 2/4 – 4/4 og til nød 3/4 rytme, og de har så godt som aldrig skiftende taktarter. Alt i alt et harmonisk, artigt og flinkt klangbillede, her er brugt som underlag for stort set samme flinke tekstgrundlag.

tegning fjernet
af copyrightmæssige hensyn

»Tre små soldater« (fra De små synger)

Børns problemer var ikke opfundet endnu, den virkelige sammensatte virkelighed altså heller ikke, i hvert fald ikke i børnesange. Trods det at verden lige havde overstået en krig, fandtes der ikke realistiske sange om krig og angst, kun sange der bagatelliserer og idylliserer krig, det er sangesom »Det var den lille Hansemænd« (DSS side 90), »Tre små soldater« (DSS side 78) og »Tordenskjold« (DSS side 64). Børnesange om kærlighed og sexualitet? Tjæ, man skulle ikke tro folk havde under- eller for den sags skyld overkrop, men det må de jo have haft, for børn kom der da, men de kom måske med storke som i »Stork, stork langeben« (DSS side 24). Og kærligheden begrænsede sig til at soldaten bad prinsessen om hendes hjerte. Hun bad til gengæld ham om at tale MED faderen om det problem. Soldaten går til kongen hvor han praler af hvad han har af skibe med guld og sølv. Han får af den grund prinsessen (»Tre små soldater« DSS side 78). Med Carl Scharnbergs ord: »Det borgerlige samfunds værdinorm er klar; man er hvad man har.

Sange om skilsmisser, skoleproblemer, barn/voksen-relationer, raceproblemer, om arbejdet, om fællesskab og solidaritet fandtes og findes stadigvæk ikke i »De små synger« eller i den uendelige række af lignende børnesangbøger, der har deres rod tilbage i århundredet og har fulgt generationerne langt op i 50erne som så godt som eneste musikalske og tekstlige arv. Det er dog en sandhed med modifikationer: Folk som Svend Møller Kristensen og Bernhard Christensen med flere eksperimenterede musikalsk og tekstligt så lange tilbage som i 30erne. De tog bl.a. udgangspunkt i børns eget naturlige toneområde, eksperimenterede med børns egen spontane sang og lavede sange der havde disse spontansange som udgangspunkt. På det tekstlige område stod det lidt mere skralt til, dog behandlede emner som f.eks. »skolen« mere radikalt her. Disse »eksperimenter« satte desværre ikke noget egentligt præg på sangbøgerne, blev vel dårligt nok udbredt udover i ret snævre kredse. Hvis man ser på de almindeligste brugte sangbøger, findes disse sange slet ikke. At der ikke blev lavet særlig mange væsentlige børnesange i 30erne, 40erne og 50erne, og at de få tiltag, der var, ikke havde nogen bred gennemslagskraft, skyldtes formentlig at der ikke stod nogen stærk progressiv politisk bevægelse bag.

Nye toner i 60ernes og 70ernes børnesange

Med den større radikaliserings af dele af befolkningen i 60erne blev også børns vilkår i samfundet taget op. Dette gav sig også udslag i børnesangen, selvom der selvfølgelig stadig flød og

flyder en lind strøm af ligeGYldige historier om Peter Pindsvin, Marius Marsvin og Katten Kisser; nu bedst repræsenteret i den meget blandede samling »Lystige viser for børn I-II-III«, der udkom med første bind i 1956 og de to efterfølgende i –67 og –72, og endnu voldsommere repræsenteret i TV-sangbogen »Legestuens sangbog«. Til trods for den borgerlige traditionelle børnesang i 60erne og 70erne altså levede i bedste velgående, klingede også nye toner i begyndelsen af 70erne. Og klingede er netop det rette ord, for sangbogens sorte sværte blev mer eller mindre afløst af grammofoonpladens ligeså sorte vinyl. »Den røde lue«s første børneplade »Se dig godt omkring« (med Bjarne Jes Hansen og Finn Alfred Larsen) kom i 1973. Det var virkelig »go'e nye« børnesange med emner fra børns virkelighed. Det er sange om at gå i skole; her er det ikke den »artige dreng« og »finkle pige« der står op i en fart, men én der har svært ved det, for det er en kold og mørk decemberdag. Og det er sange om bl.a. forurening på et for børn forståeligt plan. Her blir dyrenes tale brugt til noget. Man kan sige at dyrenes tuttenuttede snak som børn har vænnet sig til fra en lang række gamle børnesange her blir vendt på hovedet.

Denne linie har Bjarne Jes Hansen og til dels Finn Alfred Larsen hver for sig fortsat i 70erne. Især har BJH på sine 3 børne-LPer lavet en lang række virkelighedsnære sange om alle de emner som jeg efterlyste i »De små synger«-epoken. Sange om krig og angst (f.eks. »Diktatoren i Chile« og »De voksne kan også være bange«), der istedet for at skjule og fordreje giver indsigt og forståelse og sætter krig ind i den rette sammenhæng. Sange om racediskrimination og undertrykkelse (Sorte Sambo) her med genialt brug af et gammelt børnebogstema lige vendt på hovedet. Og sange om arbejdet: »Kranfører« og om døden, blot for at tage nogle få eksempler. Musikken er i en folkelig sangbar stil hvor især den første LP bygger på meget enkle sangbare og iørefaldende melodier. Sangene har enkle, ikke overlæssede arrangementer. Melodien og sangen/teksten er det bærende. På den anden plade er der gjort mere ud af arrangementerne, nogle af sangene er blevet sværere for børnene at reproducere (syng og spille på guitar), men stort set holder BJH sig til enkle »folkesange«.

Også Povl Kjølner kom med en plade »–og andre børnesange« i 1973, og op gennem –70erne har han lavet en lang række plader med børnesange. På den første var der et par væsentlige sange (f.eks. »Fodbold«) og også på senere plader har der været enkelte gode sange (som f.eks. »I min klasse«). Ellers må PK nok siges at være temmelig problematisk. Han er en TV-legestue opfindelse, og har der været den toneangivende

på det musikalske område. Som sådan har han haft en kolossal betydning for hvad der er kommet frem af nye børnesange i TV i 1970erne, jeg vil gætte på det er flere hundrede sange, han direkte eller indirekte har haft en finger med i spillet af. En del af disse sange har handlet om børns hverdag på en konkret måde: tandbørstning, forkølelse osv.osv. Så langt så godt, men mange sange har været problemforflygtigende og har fortrængt de egentlige overordnede årsager til misérene. En lang række af sangene har været i den »goe gamle« tuttenuttede skure. Lad mig blot nævne et enkelt tilfælde valgt: »Marsvinet« (»Syng og spil med PK« side 1).

I 1974 kom den første LP med Vesterbro Ungdomsgård. Det specielle ved denne plade og 3 efterfølgende, foruden en lang række lignende plader fra skoler og fritidshjem landet over, er at de er sunget og ind imellem også spillet af børn selv. Oftest er tekster og musik lavet af voksne lærere eller pædagoger. Især Vesterbro Ungdomsgårds plader er blevet udbredt. Ind imellem har de lavet ret så geniale tekster f.eks. er titelmelodien på deres anden LP »Kattejammerrock« fin. Også de bruger (som BJH) dyr som billede og vender idyllen på hovedet. Musikken på VUs plader er iørefaldende grænsende til det banale. Tit bruges der popklicher, jeg synes personlig ikke disse klicher får en ny funktion. Det er måske heller ikke meningen?

Det er gode initiativer alle disse lærere og pædagoger har taget. Det er vigtigt at så mange børn og voksne som muligt får indsigt i hvordan medierne fungerer, det er vigtigt at hele mediestar-halløjet kommer ned på jorden. Og det er vigtigt også på musikkens område at ha' nogle store arbejdsopgaver at arbejde med, nogle mål at arbejde imod. Men om pladen er det bedste mål, det der udvikler og udbreder den pædagogiske musik og den musik/politiske aktivitet mest vil jeg sætte et stort spørgsmålstegn ved.

Søren Kragh-Jacobsen hedder en anden musiker og sangskriver, der i 70erne har lavet 3–4 LPer med sange for store børn og ungdom hovedsagelig om kærlighed, seksualitet og kønsroller. SKJ har som Povl Kjølner sin opkomst i radio og TVs børne- og ungdomsudsendelser. Men i modsætning til Povl Kjølner, Bjarne Jes Hansen og tildels Vesterbro Ungdomsgård er SKJs sange ikke særligt sangbare trods det at de er iørefaldende, børn og unge kan ikke reproducere hans pladers lyd. Pladerne er teknisk meget flotte, ja direkte lækkert lavet. Sangene er gennemarrangerede, og er musikalsk ret komplekse. De er temmelig svære at spille (på f.eks. en guitar). De er det man kunne kalde lyttesange. SKJ har taget hele det tekniske apparat til sig, bruger det og blir måske brugt af det, flot er det i hvert fald.

Mor og datter – fra børnesalmer til børnerock.

Der er 25 år mellem de to billeder fra familiealbummet, og de siger måske tydeligere end mange ord noget om udviklingen på børnesangsområdet: Moderen synger pænt udenad af Ingemanns salmer, datteren synger med på en af Povl Kjølbers LPer.

»Parkering Forbudt« er den sidste gruppe jeg vil nævne. Det er en såkaldt børnegruppe, børn i 14–17-års alderen der selv skriver, synger spiller deres egne sange. PF er musikalsk gået en noget anden vej, end de øvrige jeg har omtalt. De tager udgangspunkt i rockmusikken. Jeg har personlig et lidt dualistisk forhold til gruppen. De tekster jeg har hørt er gode, musikken fungerer godt, men den mediemæssige ramme de har placeret sig i, har jeg ikke megen fidus til.

Børnesangene og medieeksplosionen

Karakteristisk for udbredelsen af børnesange og musik i det hele taget i 1970'erne, har været de elektroniske mediers utrolige udvikling og udbredelse. Sangbogen er blevet et supplement. Sange (melodierne) læres i dag fra TV, radio og grammofoon. Denne tingenes tilstand får nogle uoverskuelige konsekvenser som jeg her kort vil skitsere nogle generelle træk ved. Grammofon/kassette-industrien er selvsagt i hænderne på kapi-

talen, og dermed også det udbud af »dåsemusik« radio og TV har at bruge af. Det betyder at samme industri til dels kan styre den musikalske udvikling og i stort omfang gør det. Skal progressive foretagender dæmme op for eller komme med alternativer, bliver det meget på de samme elektroniske præmisser. Den direkte formidling, og den skabende situation i børnehaver, skoler og hjem er så godt som forsvundet eller lever i progressive lakuner rundt omkring. Stort set er formidlingen begrænset til en reproduktion af hvad der produceres på plader og hvad TV og radio laver af »egen produktion« (Povl Kjølber m.fl.). Det vil sige, at præmisserne for progressive børnesangskrivere og sangere og for »formidlere«: pædagoger, forældre og børn selv, er givne. Man kan bruge de elektroniske muligheder der er og godtage de konsekvenser det får for lydideal og mangel på direkte kontakt med børnene. Og så håbe på dels at det »flotte« elektroniske lydbillede ikke sætter for store barrierer op for genbrug af musikken, og håbe at de progressive

musikerens manglende direkte kontakt med børnene opvejes af forældres og pædagogers og børns kontakt med hinanden i brugen af sangene.

Også *distributionen* af »musik« har indtil for nylig udelukkende været i hænderne på kapitalen; den har sat præmisserne for hvordan en plade skal produceres, hvordan den skal lanceres og hvordan den skal distribueres. Når det alligevel er lykkedes at få progressive børnesange bredt ud, skyldes det 1) at kapitalistiske selskaber udgiver progressive børnesange, fordi der er penge i det (Søren Kragh-Jacobsen, Parkering Forbudt, Vesterbro Ungdomsgård og Povl Kjøller), og det skyldes 2) at der er små alternative selskaber på venstrefløjen der producerer plader (Bjarne Jes Hansen, L.Pen »Flyt dig!« og Finn Alfred Larsen). Disse plader blir nu distribueret af de alternative pladeselskabers egen distribution, Dansk Sam. Det har været svært for Dansk Sam at nå bredt ud. Kapitalens distributionsnet GDC har i kraft af rabatter, gode betalingsbetingelser m.v. en slags monopol på salg til almindelige plade-forhandlere. Den 3. grund til at progressive børnesange er nået forholdsvis bredt ud er radio og TVs forholdsvis uafhængighed af kapitalinteresser. Mange af de progressive børnesange er i alsidighedens navn blevet præsenteret i radio og TV. En anden grund til at det har været forholdsvis let at præsentere

børnesange i radio og TV er måske, at børnekulturområdet indtil videre er blevet betragtet som temmelig harmløst, selv om Erhard Jacobsen og hans forskellige komiteer så småt er ved at sadle op også her.

Til sidst skal det lige kort rides op, hvilken betydning udviklingen indenfor den elektroniske industri har haft for vort forhold til musik, ja i det hele taget for den måde vi lever og oplever på.

Det er blevet lettere at »skaffe« og passivt konsumere allehånde slags musik, sværere at vælge og tage aktiv del. Denne tingenes tilstand er selvfølgelig ikke noget iboende i det tekniske apparat, men noget iboende i det system der styrer apparatet. Systemet fungerer her, som på alle andre af livets områder, undertrykkende.

Progressive musikere, forældre og pædagogers opgave må så dels være sammen med børnene at bruge det tekniske apparat på en aktiviserende og forandrende måde, altså være med til at ændre tilskueren til deltager, og dels at bruge sangen og musikken uafhængigt af det tekniske apparat.

Kunsten og dermed også børnesangen og musikken er ikke garniture på virkeligheden, men en integreret og væsentlig del af tilværelsen. Både som en del af forståelsen og oplevelsen af den og som en spydspids i forsøget på at forandre denne verden.